

LIBRIS

We know
books

D. TUDOR

FIGURI DE ÎMPĂRAȚI ROMANI

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Tudor Dumitru

FIGURI DE ÎMPĂRAȚI ROMANI/ Dumitru Tudor –
București: Paul Editions, 2025

3 vol.

ISBN general: 978-630-6588-84-8

ISBN vol. I: 978-630-6588-85-5

Paul Editions

Șos. Ștefan cel Mare nr. 15, Sector 2, București
www.pauleditions.ro

e-mail: pauleditions@gmail.com, office@pauleditions.ro,
vanzari@pauleditions.ro, nicoleta.petcu@pauleditions.ro,
mihaela.enache@pauleditions.ro; rotel: 0730.660.427;
0731.884.583

Paul Editions

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE	5
INTRODUCERE DE LA REPUBLICĂ LA PRINCIPAT	7
PRINCIPALELE IZVOARE ANTICE ALE ISTORIEI IMPERIULUI ROMAN	13
AUGUSTUS (27 î.e.n., -14 e.n.)	
COPILĂRIA ȘI TINEREȚEA	19
LUPTA PENTRU PUTERE	21
CALITĂȚILE FIZICE, INTELECTUALE ȘI MORALE ALE „STĂPÂNULUI LUMII“	31
TESTAMENTUL LUI AUGUSTUS (RES GESTAE DIVI AUGUSTI) CA DOCUMENT ISTORIC	35
REORGANIZAREA PUTERII CENTRALE	38

ARMATA: „TAINA PUTERII IMPERIALE“ (ARCANA IMPERII)	43
EDIFICIUL SOCIAL AL LUI AUGUSTUS	55
VIAȚA ÎN ITALIA ȘI PROVINCII SUB DOMNIA LUI AUGUSTUS	60
SECOLUL DE AUR AL CULTURII ROMANE PROBLEMA SUCEESIUNII ȘI	65
MOARTEA LUI AUGUSTUS	72
DINASTIA IULIO-CLAUDICĂ TIBERIUS (14-37)	
URCAREA PE TRON	75
COPILĂRIA ȘI TINEREȚEA	78
AUTOEXILUL DIN INSULA RHODOS	85
ZECE ANI ÎN SERVICIUL DIRECT AL LUI AUGUSTUS	88
PRIMELE DIFICULTĂȚI ALE DOMNIEI	92
POLITICA INTERNĂ A LUI TIBERIUS	98
POLITICA EXTERNĂ A LUI TIBERIUS	103

AUTOEXILUL DIN INSULA CAPRI	104
CALIGULA (37-41)	111
CLAUDIUS (41-54)	
CINE ERA CLAUDIUS?	121
SOȚIILE LUI CLAUDIUS	124
LIBERTȚII ȘI ROLUL LOR ÎN ADMINISTRAȚIA IMPERIULUI	131
POLITICA EXTERNĂ A LUI CLAUDIUS	136
OTRĂVIREA LUI CLAUDIUS	139
NERO (54-68)	142
ANII GREI AI COPILĂRIEI ȘI ADOLESCENȚEI	143
QUINQUENNIUM NERONIS: „CINCI ANI DE DOMNIE ÎNȚELEAPTĂ“ (54-59)	147
POPPAEA SABINA ȘI MOARTEA AGRIPPINEI	152
RĂZBOAIELE LUI NERO	157
ȘAPTE ANI DE CRIME, TEROARE, CONSPIRAȚII, SPECTACOLE, CONSTRUCȚII ȘI RISIPĂ	161
PRĂBUȘIREA UNUI ARTIST	175
EPILOG	178

DINASTIA FLAVIILOR VESPASIANUS (69-79)	
ARCANA IMPERII	181
UN „HOMO NOVUS“ ÎMBRACĂ PURPURA IMPERIALĂ	187
OPERA INTERNĂ	189
RĂZBOAIELE LUI VESPASIANUS	198
SFÂRȘITUL LUI VESPASIANUS	207
TITUS (79-81)	209
DOMITIANUS UN COPIL UITAT	217
CARACTERUL ÎMPĂRATULUI ȘI SISTEMUL SĂU DE GUVERNARE	222
RĂZBOAIELE LUI DOMITIANUS	233
ANII DE TEROARE	247
ASASINAREA LUI DOMITIANUS	255
ÎNCHEIERE	262

Monumentele sculpturale, toreutica, gliptica, picturile murale ș.a. pot, de asemenea, să ne ajute a culege știri neașteptate privitoare la biografiile unor împărați.

AUGUSTUS (27 î.e.n., -14 e.n.):

Creatorul principatului

COPILĂRIA ȘI TINEREȚEA

După tradiție, familia Octavia, din care s-a născut viitorul împărat *Octavianus Augustus*, era originară din orașelul italic Velitrae (azi Velletri), de unde ar fi fost promovată la Roma în rândul familiilor patriciene de către regii Tarquinius Priscus și Servius Tullius. Dar Marcus Antonius, rivalul politic al lui Octavianus, se găsea mai aproape de adevăr atunci când îi reproșa că „după tată“ avea drept strămoș un libert frânghier din satul Thurium și ca bunic un zaraf (Suetonius, *Octavianus*, 2). Octavii se găseau încă în secolul II î.e.n. înscriși în listele familiilor de plebei, până ce, prin alianța cu ginta aristocrată *Iulia* (a lui Caesar) au fost promovați printre patricieni. Pretinsa ascendență nobiliară nu era mai bună nici pe linie maternă, ceea ce îi încuraja pe aceiași dușmani politici să spună că mama lui Octavianus avusese ca strămoș un african stabilit la Aricia, unde vindea parfumuri proaste și cocea pâine, „frământând făina cu mâinile murdare de număratul banilor“.

Este însă cert că organizatorul principatului s-a născut la 23 septembrie anul 63 î.e.n. în luxosul cartier aristocrat de pe Palatinul Romei, într-o căsuță decretată mai târziu ca „sfântă“ de

pe străduța numită *Ad Capita Bubula* („La Capetele de bou“), ce se unea cu celebra Cale Sacră. Moartea timpurie a tatălui Caius Octavius și unele necazuri familiare l-au adus pe copil în casa de țară a bunicilor săi din Velitrae. Tatăl său ajunsese mai întâi primul în senat, apoi pretor și om bogat, dar nu avusese timpul să se remarcă ca general și guvernator de provincii, deoarece dispăru subit în anul 58 î.e.n., lăsând trei copii din două căsătorii, între care și pe Octavia, soră vitregă a lui Octavianus. Norocul copilului Octavianus a venit din partea rudelor dinspre mamă. Astfel, bunicul său, pretorul M. Atius Balbus, se căsătorise cu Iulia, sora lui Caesar. Pe mama sa Atia, nepoată directă a dictatorului, a pierdut-o în anul 43 î.e.n. Înrudirea cu Caesar a adus familiei „blazonul“ patrician, iar pentru tânărul educat la început într-o casă de țară din Velitrae, moștenirea politică și testamentară. Foarte apropiată i-a rămas Octavia, buna și blinda sa soră vitregă, pe care a deplâns-o cu multă durere în anul 10 î.e.n., când a depus-o în cavoul familiei.

Prima manifestare publică a copilului Octavianus avu loc la vârsta de 12 ani, când, conform tradiției romane, a pronunțat discursul funebru pentru bunica sa Iulia. Patru ani mai târziu, odată ce îmbrăca toga virilă, ce-i acorda drepturile civice pentru a participa la viața publică, Caesar îl luă pe lângă el. A stat alături de unchiul său în războaiele din Africa și Spania, ceea ce l-a făcut părtaș la onoruri militare și la triumful dictatorului. Deși firav ca sănătate, era apreciat de puternica rudă pentru „priceperea și caracterul său“, dovadă onorurile ce i s-au acordat, acelea de preot-pontifice și prefect al Romei. În anul 45 î.e.n., redactându-și testamentul, acela ce va cădea un an mai târziu sub loviturile pumnalelor senatoriale, îl desemna pe Octavianus ca moștenitor principal.

Idele lui martie l-au surprins pe tânărul Octavianus la Apollonia, pe coasta estică a Adriaticii. Acolo fusese trimis de unchi ca să pregătească cavaleria pentru marea expediție plănuită de către dictator împotriva partilor și a geților lui Burebista. După încheierea preparativelor militare, Octavianus, cufundat în studii cu dascălii greci din Apollonia, primește mesajul mamei sale, o

adevărată lovitură de trăsnet, care-i anunța dispariția neașteptată a înaltului său protector. Nu putea face altceva decât să vină în grabă la Roma pentru a cere moștenirea lăsată de Caesar. În același timp el urmări evenimentele, se declară de la început dărz apărător al înfăptuirilor unchiului și răzbunător al unei morți sângeroase. Avea 18 ani și jumătate. În fața lui se ridicau grave primejdii. Tânărul nu-și terminase la acea dată nici măcar studiile, la care aspirau cei din clasa suprapusă. De la Suetonius aflăm o listă de numeroși dascăli, toți greci, care l-au inițiat în literatură, retorică și filozofia elenică. Pentru desăvârșirea acestor cunoștințe ar fi trebuit să plece la Atena, Rhodos sau Alexandria, dar expediția partică și evenimentele de la idele lui martie i-au întrerupt realizarea proiectelor.

Evenimentele la care de mic copil a fost martor ocular au constituit pentru el cea mai utilă școală politică. De la vârsta de 10 ani, acest copil precoce și-a dat seama de haosul din viața politică, haos mărit de ambițiile lui Pompeius, Caesar, Cicero, Cato cel Tânăr ș.a., ale căror acte publice și militare au contribuit la năruirea vechii ordini constituționale. Bandele electorale ale lui Clodius și Milo discreditau senatul și pe magistrați; corupția stăpâna comițiile; excesele politice se încheiau cu asasinat, incendii și jafuri. Este imposibil ca acest tânăr ambițios să nu fi reflectat asupra anarhiei ce cuprinsese Roma, să nu fi intuit numeroasele inițiative politice îndrăznețe ale unchiului său și să nu-și fi dat seama de falimentul Republicii.

LUPTA PENTRU PUTERE

Când Octavianus sosi la Roma, la o lună după idele lui martie, atmosfera politică se arăta foarte încărcată. Conjurații din senat, în frunte cu Brutus și Cassius, lichidaseră pe dictator, dar nu fuseseră în stare să restabilească vechea constituție, deoarece nu erau urmați de armată și nici de popor. Stăpânii situației deveniseră consulul Marcus Antonius și comandantul cavaleriei, Marcus Aemilius Lepidus, doi ambițioși, foști locotenenți ai

defunctului, care puseseră mâna pe banii și pe arhiva lui Caesar. Dar pentru a-și consolida puterea, la început ei nu se dădură în lături de la o înțelegere cu ucigașii lui Caesar, mai ales când Cicero, ca mediator, găsisse formula cea mai bună în acest scop. Numai lectura testamentului lui Caesar la funeralii avea să complice lucrurile, prin dezlănțuirea unei răscoale populare provocate de dărnicia testamentarului față de plebe. Amenințați de furia acesteia, conjurații fugiră în Orient, iar Antonius introduse un regim de conducere arbitrar, personal, brutal și venal.

Pentru tânărul moștenitor se deschidea o lungă perioadă de încordare și numai la capătul a treisprezece ani (44-31 î.e.n.) de lupte putea să dispună singur de întreaga putere. Tinerețea, nepriceperea sa în treburile militare, calitățile-i oratorice mediocre și disprețul ce-i arătase Antonius la început nu-i puteau asigura cătuși de puțin un loc pe arena politică, unde se luptau acum atâția lupi. Deși avea numeroși adversari și detractori, Octavianus se bucura de stima poporului, prin faptul că era fiul adoptiv și moștenitorul lui Caesar, pentru că activa în viața politică cu o mare prudență. Dar la momentul oportun nu se da la o parte să se folosească de perfidie. A știut de asemenea să asculte sfaturile bunilor săi prieteni în problemele importante de stat și să-și aleagă pe cei mai destoinici colaboratori. Din momentul debarcării în Italia, Octavianus și-a dat seama că susținătorii săi vor fi foștii veterani ai lui Caesar și plebea care aștepta de la moștenitor câte trei sute de sestertii de familie, sumă înscrisă în testamentul dictatorului. De aceea nu este de mirare că în primul său discurs ținut în fața poporului la Roma și-a exprimat dorința de a îndeplini această dispoziție testamentară și în același timp de a răzbuna moartea tatălui său adoptiv.

Atunci când Octavianus i-a cerut lui Antonius să-i predea actele și banii lăsați de cel asasinat în senat, consulul l-a refuzat cu dispreț. Orgoliosul Antonius nu se bucura nici de sprijinul senatului, iar pactul său cu asasinii îl îndepărtase de plebe. Sfătuit de entourage, Octavianus se apropie atunci de gruparea senatorială pentru a doborî un rival comun: pe abuzivul Antonius. Tot Cicero, omul senatului, a fost și de astă dată mediatorul

înțelegerii, fapt care-l determină pe Octavianus să-l numească în acel moment *pater*. De ambele părți nu a existat însă o înțelegere sinceră. Senatul putea găsi sprijin în veteranii recrutați de tânărul moștenitor, iar Octavianus considera această alianță ca o etapă necesară și efemeră în scopul îndeplinirii ambițiilor sale. Nici nu putea fi altfel, deoarece de sub togele membrilor venerabilului corp al Republicii ieșiseră cândva pumnalele ce răpuseseră pe părintele său adoptiv. Cicero, ideologul senatului, deschidea acum seria discursurilor sale împotriva lui Antonius, denumite *Filipice*, după modelul lui Demostene, dar în care marele orator nu uita a denumi ca „eliberatori ai patriei“ pe asasinii lui Caesar.

Din acest moment, evenimentele s-au precipitat. Cu legiunile ce-i erau încă credincioase, la sfârșitul anului 44 (și a perioadei sale de consulat), Antonius s-a retras spre nordul Italiei. Hirtius și Pansa, noii consuli, ca exponenți ai senatului, și-au unit armatele cu ale lui Octavianus și au pornit a urmări pe Antonius retras în cetatea Mutina (Modena). Armatele lui Decimus Brutus, guvernatorul Galliei Cisalpine (Câmpia Padului) se îndreptau și ele asupra lui Antonius. A urmat bătălia de la Mutina (aprilie 43 î.e.n.), unde Antonius a fost înfrânt, dar în luptă au căzut și ambii consuli. Mai târziu, Antonius spunea că din această bătălie Octavianus „a fugit și a apărut abia după două zile, fără manta și fără cal“. Sunt probabil simple calomnii, deoarece Suetonius (10) ne informează că tânărul „și-a făcut datoria nu numai ca un conducător de oaste, ci și ca un soldat; în mijlocul luptei, stegarul legiunii sale fiind rănit greu, el luă steagul pe umeri și-l purtă multă vreme“.

După Mutina, Antonius se găsea fugăr în Gallia, la prietenul său Lepidus, care conducea această provincie; Octavianus socoti că e momentul să părăsească cârdășia cu aristocrația senatorială; acum era puternic, căci după moartea consulilor ajunsese comandant unic al armatelor reunite. Scrise senatului, solicitându-i unul dintre cele două locuri vacante ale consulatului. Fu refuzat, deoarece la Roma nu se mai văzuse un consul în vârstă de 20 de ani. Un astfel de post era ocupat numai de oameni trecuți de 35 de ani și cu o lungă carieră în viața de stat. Dio Cassius (XLVI, 43)

ne informează că centurionul venit în fața senatului spre a solicita consulatul pentru Octavianus, văzând opoziția „înaltilor părinți”, ar fi scos sabia, spunând: „Dacă voi nu veți oferi consulatul lui Caesar Octavianus, atunci, iată, aceasta i-l va da”. Ca și Sylla sau Caesar odinioară, ambițiosul tânăr, fără nici un fel de scrupule, pătrunse cu legiunile în Roma, strânse comițiile, organizează un simulacru electoral și deveni consul. Veteranii lui Caesar, care se găseau acum împărțiți între taberele lui Octavianus, Antonius și Lepidus, au intervenit pentru împăcarea celor trei, spre a evita noi vărsări de sânge. Și astfel s-a ajuns la cel de-al doilea triumvirat (27 noiembrie 43), de astă dată parafat ca o magistratură oficială pe timp de cinci ani!

Lângă Bononia (Bologna), într-un cort ridicat pe o mică insulă, s-a semnat în fața trupelor și ofițerilor faimosul acord al triumvirilor. Beneficiarii hotărau în primul rând pedepsirea ucigașilor lui Caesar, împărțirea armatelor și a provinciilor, concomitent cu afișarea unei liste de proscriere a dușmanilor personali, așa cum se petrecuseră lucrurile pe vremea sângerosului Sylla. Octavianus, Antonius și Lepidus își luară titlurile oficiale de „triumviri pentru reorganizarea republicii”, acordate lor de o lege specială votată de adunările populare. Decretul de proscriere era motivat de ei ca fiind necesar „să orânduiască și să îndrepte treburile publice, tulburate de cei ticăloși și nesinceri”. Au pierit 300 de senatori și 3 000 de cavaleri, în frunte cu Cicero, vinovat pentru faimoasele sale *Filipice*. „Erau proscrisi laolaltă, unii din pricina unei certe neînsemnate, alții din pricina unei prietenii față de dușmanii triumvirilor, alții din pricina unei atitudini dușmănoase față de prietenii lor, iar câțiva din pricina averii lor mari” (Appianus, *Războaiele civile*, IV, 5). Bunurile confiscate de la aceste victime au intrat în tezaurul de război al triumvirilor, care se pregăteau acum pentru lupta cu Brutus și Cassius.

Umilită, partida republicanilor mai avea nădejde numai în rezistența celor fugiți în Orient, cărora senatul le acordase importante comandamente. Șefii conspirației de la idele lui martie strânseseră în Peninsula Balcanică o armată de o sută de mii de oameni, sprijinită de o flotă de război net superioară

forțelor navale ale triumvirilor. În anul 42 î.e.n. a avut loc marea ciocnire de pe câmpiile de la Philippi (Macedonia) între cele două armate. Eroul victoriei a fost Antonius, căpitan priceput și îndrăzneț. Despre comportarea lui Octavianus, neexperimentat în bătălii, bolnav și suspicios, istoricii antici ne-au lăsat numai informații defavorabile.

La prima ciocnire de la Philippi, Brutus l-a dat peste cap pe Octavianus, ajuns chiar în situația de a cădea prizonier. A leșinat și, fugind din iureșul bătăliei, l-a lăsat pe Antonius să ducă tot greul. În schimb, după moartea lui Brutus și Cassius, Octavianus s-a purtat față de prizonieri cu o cruzime apropiată de demență, măcelărindu-i fără milă și declarând că de leșurile lor „vor avea grijă numai corbii”. Se spune că din cortegiul prizonierilor în lanțuri s-au auzit glasuri care salutau cu respect pe Antonius și insultau cu vorbe grele pe Octavianus.

După victoria de la Philippi, partidul republican nu mai exista. Rămânea o dictatură „cu trei capete monstruoase” (Varro), care și-au reîmpărțit armata și provinciile: Antonius în Orient, Octavianus în Occident și Lepidus în nordul Africii. Mai apărură și un al patrulea competitor: Sextus Pompeius, fiul marelui Pompeius, care se instală în Sicilia și Sardinia cu o puternică flotă piraterească. Cât privește pe Lepidus, acesta prezenta prea puțină importanță. Rezultatul bătăliei de la Philippi contura pentru Octavianus planul de a fi stăpânul unei monarhii romane și occidentale. Antonius moștenea Orientul, cu gândul de a realiza statul de tip elenistic plănuit cândva de către Caesar. Primul va elimina treptat pe toți rivalii din Apus, în timp ce Antonius se va înstrăina de Roma și va deveni o jucărie în mâinile Cleopatrei, regina Egiptului.

De la Philippi, Antonius a plecat în Orient ca să găsească bani pentru plata legiunilor, iar Octavianus în Italia, unde trebuia să împroprietărească pe veterani. Misiunea cea mai ingrată o avea ultimul, deoarece pentru a satisface pe soldați se cerea exproprierea pământurilor a 18 orașe și deposedarea multor proprietari. Nemulțumirile și protestele celor expropriați au fost exploatate de către consulul Lucius Antonius, fratele triumvirului, și de către

neastâmpărata Fulvia, soția celui plecat în Orient, deoarece aceștia doreau lichidarea lui Octavianus. Astfel s-a ajuns la războiul de la Perusia (Perugia, 41/40 î.e.n.), unde nemulțumiții și toți dușmanii triumvirului din Occident s-au coalizat în jurul lui Lucius și al Fulviei. După o rezistență disperată, Perusia căzu în mâinile lui Octavianus; Lucius și Fulvia fură expediati în Orient la Antonius, iar partizanii lor aspru pedepsiți, întocmai ca la Philippi.

Se părea că între cei doi principali stăpâni ai lumii romane va izbucni un război, în urma „afacerii Perusia“. Dar Octavianus l-a evitat, știindu-se deocamdată prea slab, iar Antonius se gândea mai mult la parți și la Cleopatra. Cei doi rivali s-au întâlnit la Brundisium (Brindisi), semnând un pact de înțelegere, completat prin căsătoria lui Antonius (rămas văduv după moartea neașteptată a Fulviei) cu Octavia, sora lui Octavianus. Țapul ispășitor al neînțelegerii a fost considerat defuncta Fulvia. La Brundisium, succesul diplomatic a fost al lui Octavianus, care se putea ocupa acum în liniște de lichidarea lui Sextus Pompeius și de îndepărtarea lui Lepidus din triumvirat.

Instalat în Sicilia, Corsica și Sardinia, Sextus Pompeius dispunea de o puternică flotă, echipată mai ales cu numeroși sclavi fugiți de la stăpânii lor, latifundiari italici. Aprovizionarea Romei și Italiei depindea de bunul plac al acestui pirat, stăpân pe Mediterana occidentală. Lipsit de flotă, Octavianus, prin tratatul de la Misenum (39 î.e.n.), recunosc pe Sextus în posesiunile sale. Marcus Agrippa, principalul colaborator al său, căpătă imediat misiunea de a ridica o flotă de război și, în schimbul unor legiuni, Octavianus mai primi de la Antonius peste o sută de vase de luptă. După doi ani de preparative, destoinicul Agrippa obținea la Naulochos, în ziua de 3 septembrie 36 î.e.n., o victorie navală totală. Sextus Pompeius fugi în Asia Mică, unde fu executat din ordinul lui Antonius. Mai târziu, același Antonius, denigrând capacitatea militară a rivalului său, spunea în bătaie de joc că la Naulochos, Octavianus „...n-a putut nici măcar să vadă armata în liniile de bătaie, ci s-a culcat ca un dobitoc și a stat întins pe spate privind cerul“ (Suetonius, 16).

Pe când Agrippa lupta cu disperare pe mare împotriva navelor

lui Sextus, Lepidus debarcă pe neașteptate în Sicilia și ocupă insula pe seama sa. Dar de îndată ce a debarcat și Octavianus pe insulă, legiunile l-au părăsit pe Lepidus, care și-a pierdut cu această ocazie posesiunile sale africane și titlul de triumvir (36 î.e.n.). De astă dată Octavianus s-a arătat mărinimos și deposedatul a primit, la Roma, demnitatea de mare pontice, deținută de el până la moarte (12 î.e.n.).

Cu perseverență și chibzuială, Octavianus parcursese prima etapă a marelui său țel de a fi singurul stăpân al Occidentului. Rămăneau acum față-n față numai doi triumviri. Marii poeți ai Romei, Vergilius, Horatius, Tibullus și Propertius îi proslăveau victoriile; Italia, senatul și toate provinciile apusene ale Republicii îl recunoșteau ca șef. În bătăliile de la Mutina, Philippi, Perusia și Naulochos, Agrippa și alți generali ai săi adunaseră laurii victoriei pentru acest mediocru comandant de oști. Aceeași ofițeri îi lărgeau hotarele la Rin, pe Dunărea panonică și în Dalmația. Se sprijinea acum și pe concursul diplomatic al lui Maecenas, organizatorul vieții literare la Roma. În anii de liniște dintre aceste războaie, Agrippa, în calitatea lui de edil, pune la cale mari lucrări în capitală. Toți cetățenii vedeau în Octavianus pe adevăratul și unicul exponent al măreției Romei.

În acest timp, în Orient, Antonius „se îndepărta de datoriile sale de cetățean roman“. Deși avea remarcabile talente militare, nestatornicia sa, dezmațul, actele de guvernământ nechibzuite și pasiunea pentru Cleopatra îl duceau treptat spre prăpastie. Acolo plănuia un mare regat elenistic alături de regina Egiptului și înstrăinat de datinile Romei. Expedițiile sale împotriva părților s-au încheiat cu eșecuri militare, deoarece Antonius se gândea mai mult la plăcerile ce-l așteptau în Alexandria. În capitala Ptolemeilor, Antonius și Cleopatra organizau o parodie de triumf după modelul roman, când s-a făcut cunoscut faimosul decret prin care unele provincii romane din Orient erau împărțite fiilor reginei Egiptului. Toate aceste acte nesăbuite, ca și divorțul de Octavia, urmat de căsătoria lui Antonius cu Cleopatra, jigneau profund demnitatea și orgoliul roman. Calculatul Octavianus, cu tactica sa metodică și rece, exagera la Roma rătăcirile

înstrăinatului. El câștigă definitiv opinia publică atunci când în senat dădu lectură testamentului lui Antonius. În afară de împărțirea posesiunilor romane fiilor Cleopatrei, Antonius mai recunoștea ca moștenitor pe Caesarion, fiul reginei și al lui Iulius Caesar, în locul lui Octavianus și dispunea ca după moarte să fie depus într-un mausoleu comun la Alexandria, alături de femeia ce-l stăpâna acum.

Ruptura definitivă între cei doi se produse în anul 32 î.e.n. Octavianus îl declară inamic public pe fostul său coleg, invita pe partizanii aceluia să plece în Orient, apoi ceru jurământ de fidelitate senatului, plebei și populației din Occident. Se votă un *senatus consultum*, prin care se declara război numai Cleopatrei.

Bătălia de la Actium (2 sept. 31 î.e.n.), care avea să aducă lumii romane un singur stăpân, a fost descrisă exagerat de către autorii antici ca fiind crâncenă, îndelungată și sângeroasă. Era în interesul lui Octavianus ca ea să fie astfel prezentată. În localitatea respectivă de pe coasta Epirului, victoria occidentalilor s-a datorat amestecului și retragerii precipitate a Cleopatrei din luptă, urmată de fuga și mai nechibzuită a lui Antonius. „În acest moment — scrie Plutarh (*Antonius*, 66) — Antonius s-a dovedit că nu este condus nici de judecata unui conducător, nici de judecata unui bărbat, nici de propria-i judecată, ci a arătat ceea ce a spus cineva în glumă, anume că sufletul celui care iubește, trăiește într-un corp străin, fiindcă era târât de o femeie, ca și când ar fi crescut laolaltă și s-ar fi dezvoltat cu timpul împreună în corpul ei“. Cu alte cuvinte, pentru o femeie Antonius a dat un imperiu...

Victoria navală din golful Actium a fost obținută însă prin energia aceluiași Agrippa, rolul lui Octavianus fiind și aici cu totul șters. Spre surprinderea multora, după izbândă, moștenitorul lui Caesar a dat dovadă de multă generozitate față de prizonierii iluștri capturați în tabăra lui Antonius, Nu i-a mai masacrat fără milă ca la Mutina, Philippi și Perusia, fiindcă acum era stăpân pe situație.

Prudentul Octavianus nu a plecat imediat pe urmele fugarilor în Egipt. După ce s-a inițiat în misterele religioase de la Eleusis, a trecut în Asia Mică, ca să-și atragă orașele grecești și pe dinastia

din Orient, aliați ai celui învins la Actium. Peste tot a dat dovadă de aceeași generozitate, iertând greșeli politice, datorii neplătite și acordând dreptul de cetățenie romană celor ce-l sprijiniseră la Actium. Când totul fusese pus la punct pentru atacarea Egiptului, îi sosi vestea revoltei legiunilor din Italia, încă neplătite și neîmproprietărite după serviciile ce-i aduseseră la Actium. Pe timp de iarnă și cu mari riscuri în ceea ce privește navigația, el a debarcat la Brundisium și a satisfăcut pretențiile nemulțumiților. Italia constituia baza acțiunilor sale și pierderea ei ar fi însemnat prăbușirea multor planuri de viitor.

Numai în vara anului 30 î.e.n., Octavianus a pătruns în Egipt, unde Antonius și Cleopatra au murit prin sinucidere¹. Încercarea învingătorului de a o târî vie în triumful său, ce se pregătea la Roma, pe mândra regină a Egiptului, nu i-a reușit. Caesarion, fiul cel mare al Cleopatrei și al lui Caesar, apoi Antyllus, fiul născut din căsătoria lui Antonius cu Fulvia au fost executați. Au fost însă cruțați și crescuți la Roma ceilalți fii ai reginei Egiptului și ai lui Antonius.

În faimosul său testament politic, Octavianus se mândrește că „a adus Egiptul în stăpânirea poporului roman.“ Avea și de ce, deoarece noua provincie trimitea anual Romei 1 740 000 hectolitri de grâu, care acopereau nevoile de hrană ale orașului pe timp de patru luni. Noul stăpân luă măsuri pentru sporirea fertilității agricole a ogoarelor egiptene, prin construcții de canale și drumuri la care au lucrat legiunile ce-l însoțiseră în valea Nilului.

Întors în Italia, i s-a făcut o primire sărbătorească la Brundisium. Timp de trei zile (13-15 august 29 î.e.n.) populația Romei, setoasă de spectacole, a asistat la triumful lui Octavianus, care sărbătorea victoriile sale asupra ilirilor și asupra Cleopatrei, la Actium și Alexandria. Zeci de regi și prinți au defilat în cortegiu, dar nicăieri nu apărea numele lui Antonius, deoarece se considera că luptele fuseseră duse împotriva dușmanilor din afară și nu împotriva unui cetățean roman. Mai târziu, memoria celui înfrânt la Actium a fost reabilitată.

¹ Episodul este redat pe larg în *Mari căpitani ai lumii antice*, vol. III, Editura enciclopedică română, 1972, pp. 263-265.